

Török Péter

Az új vallási közösségek és a család

Külföldön és hazánkban is időről-időre napvilágra kerülnek olyan családi tragédiákról, válásokról, fiatalok elrablásáról szóló híradások, amelyekben a szerencsétlen kimenetelű esemény okozójaként valamilyen „szekta vagy kultusz” van megjelölve. A vallásszociológiai szakirodalom ugyan használja ezeket a kategóriákat, de – ellentétben az újságírókkal – csak nagyon pontosan körülhatárolt kritériumok alapján. Összefoglaló elnevezésként inkább új vallási mozgalmakról szoktak beszélni, melyeket a nemzetközi szakirodalom akkor tekint „újnak”, ha az jelenlegi formájában a második világháború után vált láthatóvá, illetve kezdte el működését egy társadalomban¹. Az alábbiakban röviden² azt tekintjük át, hogy (1) milyen szempontokat kell mindenképp figyelembe vennünk, ha egy ilyen új vallási közösséggel kapcsolatos híradásról olvasunk, továbbá hogy (2) milyen feszültségek alakulhatnak ki a családi életben, ha valamelyik családtag belép egy ilyen vallási közösségbe, s végezetül (3) néhány tanácsot adunk az ilyen esetek kezelésére.

Szempontok a média híreinek értékeléséhez

Az új vallási közösségekről, s főleg azok viselkedéséről sok olyan hírt kapunk, amelyek megítélésekor legalább öt szempontot kell mérlegelnünk. Több olyan híradás volt már, amely nélkülözött minden alapot. Előfordult az is, hogy a riporterek – nagy általánosítási igyekezetükben – összekeverték az egyik vallási közösség gyakorlatát a másikkal. Barker (1995:39) említi, hogy egy svájci napilap szerint az Egyesítő Egyház prostitúcióra kényszerítette tagjait. Aki csak egy picit is ismeri ezt a közösséget, az tudja, hogy ez mennyire képtelenség, s hogy a „flörtölve halászás”, azaz a szexuális élvezetek nyújtásán keresztüli beszervezés az „Isten gyermekei” nevű csoport – mára már beszüntetett – gyakorlata volt. Figyelembe kell venni azt is, hogy bizonyos cselekedeteket le lehet írni olyan szavakkal, amelyek egyértelműen elítélést vonnak maguk után, míg más szavakkal – ugyanaz a cselekedet – közömbösséget, esetleg dicséretet vált ki. Az új vallási közösségekkel kapcsolatban előszeretettel használt „agymosás”, illetve a „másodlagos szocializáció” lehetnek erre példák.

Rá kell mutatni arra is, hogy a „szekta” és „kultusz” kifejezések ma már szinte mindenütt negatív érzéseket váltanak ki az olvasókban. A jonestowni tömegmészárlás esete előtt az új vallási közösségeket az emberek nagy többsége jelentéktelen csoportoknak tartotta. A szerencsétlen incidens után azonban egy felmérés tanúsága

szerint a válaszolók negyede még az olyan csoportról is elítélően nyilatkozott, amelyet csak a kutatók eszeltek ki, de a valóságban egyáltalán nem létezett (Barker 1995 : 40).

Végezetül érdemes felfigyelni arra is, hogy az új vallási közösségek tagjai által elkövetett bűncselekményeket a média gyakran úgy tárja elénk, mintha ezek az esetek gyakrabban fordulnának elő az ilyen csoportokban, mint a társadalom többi közösségeiben. Ennek igazolására pedig komoly összehasonlító tanulmányokra lenne szükség. Ugyanakkor leszögezendő tény az is, hogy egyes új vallási közösségek igenis elkövetnek bűntetteket, s az ilyen cselekedetek, az elkövetők „vallási háttérétől” függetlenül, elítélendők.

A megtértek és családtagjaik közti feszültség

Nem szükségszerű, hogy egy új vallási közösséghez csatlakozott személy családi élete maga a csatlakozás miatt zátonyra fusson. Adott esetben éppen a házastársi kapcsolatuk erősödéséről tesznek tanúságot az újonnan megtértek – bár ezek inkább kivételt képeznek. Nem lehet egyértelműen állítani azt sem, hogy a fiatalokat az új vallási közösségek elszakítják családjuktól. Egyesek ugyanis annak a meggyőződésüknek adnak hangot, hogy a fiatalok vonzódása az ilyen csoportok iránt inkább a széteső családi élet tünete, következménye, mintsem annak oka.

Mindezek előrebocsátásával és hangsúlyozásával rá kell azonban arra mutatnunk, hogy nagyon sok korábban boldog családi élet esett áldozatul, vagy legalábbis került igen komoly veszélybe azáltal, hogy az egyik családtag egy új vallási közösséghez csatlakozott. Ennek részbeni oka lehet az olyan hitrendszer, amely a vallási kötelezettségeket magasabbrendűnek és fontosabbnak tartja minden más köte-

lezettségénél.³ Erre hivatkozva egyes közösségek megtiltják, hogy a tagok bármilyen kapcsolatot ápoljanak rokonaikkal, ami odáig mehet, hogy a szülők még azt sem tudhatják, gyermekük éppen hol tartózkodik, vagy – szélsőséges esetben – hogy egyáltalán életben van-e még.

Egyes új vallási közösségek az ilyen gyakorlatot a hitrendszeri megfontoláson túl azzal indokolják, hogy így próbálják a tagok „visszarablásának” és deprogramozásának elejét venni. Ördögi kör ez, hisz ezzel a vallási közösség maga ad alapot újabb vádra a családok szétszakítására.

Ugyanakkor a közösség szempontjából logikusnak tűnik az a megfontolás is, hogy ha a fiatal minél kevesebb időt tölt rokonaival és korábbi társaival, annál nagyobb valószínűséggel tart ki a csoport iránti elkötelezettségében. Viszont tény az is, hogy egyesek épp azért hagytak ott egy-egy új vallási közösséget, mert az tiltotta a családtagokkal és korábbi barátokkal való találkozást.

Ha valaki valamilyen új vallási közösséghez csatlakozik, a családnak számolni kell azzal is, hogy akkor nemcsak a konvertita (megtért) és a család között, hanem maguk a meg nem tért családtagok között is feszültségek léphetnek fel. A konvertita testvérei esetleg bizonyos szimpátiát érezhetnek bátyjuk, húguk stb. iránt, de ennek odahaza nem adhatnak hangot, főleg ha – adott esetben a vallási közösség utasítása mellett – még a szülők is minden kapcsolat megszakítása mellett döntenek. Más esetben a testvérekben azért alakulhat ki neheztelés, mert úgy érzik, hogy szüleik jobban törődnek a család „fekete bárányával”, mint velük, az otthonmaradottakkal. A szülők közti feszültségek forrása lehet az, ha egymást vádolják a gyermekük „hütlenségéért”. Egy másik probléma lehet az, ha az egyik szülő jobban aggódik a vallási közösséghez csatlakozott gyermekéért, s emiatt elhanyagolja házastársi kapcsolatainak ápolását.

Végezetül szólnunk kell arról a feszültségforrásról is, amelyet az úgynevezett vegyes házasságok – vagyis ahol csak az egyik házastárs tagja a közösségnek – okozhatnak. Egyes vallási közösségek esetleg azt a tanácsot adhatják, hogy a tag lelki-szellemi fejlődése érdekében jobb lenne, ha szakítana házastársával. Ha ez bekövetkezik, akkor persze a tag érzelmileg még inkább a vallási közösségtől kerül függőségbe. Az esetek jelentős részében természetesen a nem tag is kezdeményezheti a házasság felbontását, mert úgy érzi, hogy társát a közösségbeni kötelezettségei teljesen elszakították tőle. Bizonyos körülmények közt a konvertita azzal keserítheti meg nem tag házastársa életét, hogy úgy tünteti fel kapcsolatukat, mintha abban minden nagyszerűen, problémák nélkül működne – csak éppen azt nem veszi észre, hogy megváltozott viselkedésével a másik mennyire elviselhetetlen helyzetbe került.

A házasságok azzal is veszélybe kerülhetnek, hogy a tag jelentősebb adományokat ad, vagy akar adni az új vallási közösségnek. Ha a nem tag jogi úton szeretné az összeget visszaszerezni, akkor nem az új vallási közösséget kell perelnie, hanem saját házastársát. De nemcsak ekkor érdemes vagy kell jogi segítségért folyamodnia, hanem akkor is, ha a nem-tag úgy érzi, az új vallási közösség olyan elvárásokat támaszt megtért házastársával szemben, hogy az még közös tulajdonukat képező házát és egyéb értékeit is pénzzé tegye. Végül, de nem utolsó sorban meg kell

említenünk azokat a sok fájdalommal és keserőséggel járó jogi huza-vonákat is, amelyek a széttrött, vegyes házasságokban született gyermekek gyámsági jogáért folynak.

Szemponatok a megtértekkel való kapcsolattartáshoz

E rövid tájékoztatóban lehetetlen aprólékos tanácsokat adni arra, hogy a családtagok és barátok mit tegyenek, hogyan viszonyuljanak egy új vallási közösséghez csatlakozó személyhez. Itt csak, az új vallási közösségek ismeretében néhány alapelvet ismertethetünk.

Először is a családtagok és barátok tegyenek meg mindent azért, hogy kapcsolatban maradjanak a megtérten. Arról feltétlenül biztosítsák, hogy segítségért hozzájuk bármikor fordulhat.

Fontos továbbá, hogy a fenntartott, megőrzött kapcsolatot a konvertita pozitívnak, értékesnek tartsa. Másszóval a találkozásokkor ne azt feszegetse, ami elválasztja őket, hanem ami összekapcsolja őket.

Ugyanakkor a barátok és családtagok igyekezzenek minél több információt szerezni az új vallási közösségről. Ezzel elejét vehetik annak, hogy a megtért azzal vágjon el egy ígéretesnek induló beszélgetést, hogy „ezt ti úgysem értenétek meg”.

De nemcsak a mozgalomról, hanem magáról a megtértről is próbáljanak minél többet megtudni. Főleg azt, hogy mi vonzza őt az adott közösséghez, és azt, hogy nincs-e a háttérben valamilyen meg nem oldott, feldolgozatlan probléma, ami miatt szinte az új vallási közösség „karjaiba” vetette magát az illető. A nem-csatlakozók igen jelentős száma⁴ miatt ugyanis nagy valószínűséggel állítható az, hogy a megtérők nem a „szekta” ellenálthatatlan csábításának és „agymosásának” estek áldozatul, hanem valamilyen személyiségbeli probléma vagy súlyos élethelyzet lehet a háttérben.

Végezetül próbáljuk meg a konvertitával közösen értékelni a saját helyzetét. Ebbéli igyekezetünkben ne ítéljük el az új vallási közösséget, annak hitrendszerét és gyakorlatát, hanem inkább ismerjük el, hogy a megtért személy valamilyen keresett és talált abban a csoportban. Ugyanakkor tapintatosan mutassunk fel neki olyan pozitív lehetőségeket, amelyek a vallási közösségen kívül is rendelkezésre állnak. Az esetek nagy többségében ugyanis az ismeretlentől, a „kinti életben” való újrakezdés vélt és valós nehézségeitől való félelem miatt nem mernek a megtértek szakítani a vallási közösséggel – melynek hibáit adott esetben már maguk is észrevették.

Mindebben a legfontosabb talán az, hogy a tag ne veszítse el a saját személyes felelősségérzetét – feltéve ha korábban volt neki – ne adja azt át egy „mindentudó gurunak”, elfeledkezvén így arról, hogy ő egy olyan egyén, akinek jogai és kötelességei is vannak. Próbáljuk meg az új vallási közösségben és a világban elfoglalt helyzetét is olyan értékek szerint értékelni, amelyeket maga a tag is elfogad, mint például a szeretet, jószág, igazság, őszinteség, az egyén tisztelete, felelősség önmagáért, másokért stb. Ebbéli igyekezetünkben legyünk arra is felkészülve, hogy a megtért éppen a felsorolt értékek vizsgálatakor rámutat korábbi viselkedésünk fonákosságaira, hiányosságaira. Ezt a keserű pirulát le kell nyelnünk, de alázatosan felfoghatjuk

úgy is, mint nagyszerű alkalmat önmagunk alaposabb megismerésére és jobbítására.⁵

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy mindezt persze ne csak intellektuális eszmecsereként tegyük, hanem közben a szeretet számtalan jeléről tegyük tanúságot az illető és a környező világ felé is. Csak így lesz mondandónk hiteles!

Az idézett művek jegyzéke

Barker, Eileen 1995 *New Religious Movements. A Practical Introduction*. (5th impression with amendments), London: HMSO

Török, Péter 2000 A magyarországi bejegyzett kisegyházak tagságának alakulása 1990 és 1997 között. *Távlatok* 48 (Július): 290-300.

Jegyzetek

¹ „The current wave of new religious movements are new in that they have become visible in their present form since the Second World War” (Barker 1995:145). A volt kommunista országok esetében ez az időpont annyiban módosításra szorul, amennyiben néhány közösség létezett már 1945 előtt is, de a kommunizmus ideje alatt nyilvános működésük nem volt engedélyezett. Ezért a Jehova Tanúi, az Utolsó Napok Szentjei, közismertebb nevükön a mormonok, vagy a Magyar vallás követői már évekkel, sőt több évtizeddel 1945 előtt is éltek hazánkban, gyakorlatilag csak 1990 után tudtak ismét szabadon működni, s így a magyarok számára sok más közösséggel együtt ezek is „újnak” számítanak. Valójában a magyarok jobban ismernek néhány hazánkban valóban új közösséget, mint pl. a baptistákat vagy az ádventistákat. Az 1996/97-ben bejegyzett kisebb egyházak hazánkba kerülési idejéhez lásd Török tanulmányát (2000).

² E rövid tájékoztató nem ad lehetőséget az egyes fogalmak és jelenségek aprólékos kifejtésére, értelmezésére. A téma kényessége miatt ezért a szerző ennek belátását, a leírtak jó szándékú értelmezését ezúton is tisztelettel kéri az olvasótól – annak reményében, hogy akár e lap, akár más média kereteiben hamarosan részletesebben is kifejtheti gondolatait. Ezek előrebocsátása mellett ugyanakkor a leírtak teljes felelősségét vállalja e sorok írója.

³ A Bibliából is vehetünk erre példát, ahol Jézus annak feltételként, hogy valaki az ő követője legyen, a szülők és rokonok „gyűlöletét” jelölte meg (Lukács 14,26). Persze a helyes értelmezéshez látni kell pl. a Tízparancsolat negyedik pontját is (Kivonulás 20,12). A más világvallásokban található megfelelő tanításhoz lásd Barker (1995 : 87). De oka lehet a családdal való „szakításnak” a megtért kezdeti lelkesedése is, melynek következtében minden másról megfeledkezik. Éppen ezért egyes vallási közösségek kifejezetten utasítják az új tagokat a szülőkkel, rokonokkal való kapcsolattartásra.

⁴ Csak ezrelékekben mérhetjük azon személyek arányát, akik legalább két éven keresztül kitartanak egy új vallási közösségben (Barker 1995)

⁵ Esetleg éppen az ily módon megismert új vallási közösség gyakorlatából meríthetünk mi is valami hasznosat, értékeset.